

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.5.4>

Леся КОЛТОК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100

ORCID: 0000-0001-7560-4296

Бібліографічний опис статті: Колток, Л. (2022). Формувальне оцінювання досягнень учнів початкової школи у контексті компетентнісного підходу. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 20–25, doi:

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті акцентується увага на понятті «формувальне оцінювання» з урахуванням сучасних методологічних підходів до організації освітнього процесу у початковій школі та загальних вимог Державного стандарту початкової освіти до результатів освоєння освітніх програм, до змісту яких входять елементи: покроковий рух до максимально кращого результату, активність, постійна рефлексія, заповнення прогалів у навчанні. Розкрито структуру формувального оцінювання якості навчальних досягнень молодших школярів, що представляє єдність цілей, критеріїв, наявність зворотного зв'язку, самооцінювання, взаємооцінювання, питань, співробітництва та взаємодії. Виявлено особливості формувального оцінювання, зумовлені специфікою роботи з учнями початкових класів. Обґрунтовано підхід до оцінки навчальних досягнень молодших школярів, використовуючи формувальне оцінювання, що впливає на об'єктивність оцінки результатів учнів та їхню оцінку самостійність. Розширено категоріальний апарат загальної педагогіки за рахунок визначення змісту поняття «формувальна оцінка» якості освіти; розвитку оцінного компонента процесу освіти, що дозволяє проєктувати оцінну діяльність вчителя та індивідуальну траєкторію розвитку дитини. У статті проаналізовано дидактичне забезпечення, що дозволяє ефективно використовувати формувальне оцінювання: комплекс компонентів (теоретичний, змістовний, організаційно-методичний, педагогічної діагностики, особистісних результатів) для цілеспрямованої організації та управління формувальним оцінюванням, спрямований на підвищення якості навчальних досягнень учнів.

Ключові слова: Нова українська школа, оцінювання, функції оцінювання, система оцінювання, формувальне оцінювання, інструменти формувального оцінювання, результат оцінювання, портфоліо.

Lesia KOLTOK

Ph.D. in Education, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region, 82100

ORCID: 0000-0001-7560-4296

To cite this article: Koltok, L. (2022). Formuvalne otsiniuvannia dosiahnen uchniv pochatkovoї shkoly u konteksti kompetentnisnoho pidkholdu [Formative assessment of achievements of primary school students in the context of the competence approach]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 20–25, doi:

FORMATIVE ASSESSMENT OF ACHIEVEMENTS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCE APPROACH

The article focuses on the concept of "formative assessment" taking into account modern methodological approaches to the organization of the educational process in primary school and the general requirements of the State Standard of Primary Education for the results of mastering educational programs, the content of which includes elements: step-by-step movement to the best possible result, activity, constant reflection, filling gaps in education. The structure

of the formative assessment of the quality of educational achievements of junior high school students is revealed, which represents the unity of goals, criteria, the presence of feedback, self-evaluation, mutual evaluation, questions, cooperation and interaction. The peculiarities of formative assessment determined by the specifics of working with primary school students have been revealed. The approach to the assessment of educational achievements of junior high school students is substantiated, using formative assessment, which affects the objectivity of assessment of students' results and their assessment independence. The categorical apparatus of general pedagogy has been expanded due to the definition of the content of the concept of "formative assessment" of the quality of education; development of the evaluation component of the education process, which allows to project the evaluation activity of the teacher and the individual trajectory of the child's development. The article analyzes the didactic provision that allows effective use of formative assessment: a set of components (theoretical, substantive, organizational-methodical, pedagogical diagnostics, personal results) for purposeful organization and management of formative assessment, aimed at improving the quality of students' educational achievements.

Key words: New Ukrainian school, assessment, assessment functions, assessment system, formative assessment, formative assessment tools, assessment result, portfolio.

Постановка проблеми. Процес оцінювання результатів діяльності учнів є важливою складовою освітнього процесу Нової української школи. Державний стандарт початкової освіти ставить нові вимоги до змісту системи шкільної освіти й особливо до результатів освоєння типових освітніх програм (Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity). Нові освітні стандарти призвели до переосмислення розуміння навчальних результатів і відповідних їм підходів до оцінювання. Державний стандарт початкової освіти вимагає оцінювання процесу навчання в цілому, передбачає оцінку і контроль не тільки предметних, але і соціальних компетентностей на різних етапах освітнього процесу (Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity).

На даний момент система оцінювання, яка склалася в шкільній практиці, потребує нового підходу та інструментів оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Розроблена нова система оцінювання дозволить оцінювати та розвивати предметні та міжпредметні результати, а також і соціальні компетентності учнів. Така система повинна базуватися на формувальному оцінюванні.

Актуальність даної теми полягає в тому, що формувальне оцінювання у початковій школі не є сформованим у більшості вчителів. У зв'язку з цим проблема формувального оцінювання привертає все більшу увагу до себе.

Багато вчених (Я. А. Коменський, Ш. А. Амонашвілі, К. Д. Ушинський, Л. С. Виготський, В. М. Полонський, А. В. Баранников, Е. І. Перовський, Р.Б. Голуб, Т. Р. Самойленко та ін.) у своїх працях розглядали проблему оцінювання досягнень учнів.

Мета статті – обґрунтування доцільності використання технології формувального оці-

нювання в рамках реалізації вимог Державного стандарту початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою освітнього процесу є контроль і оцінка знань учнів. Нова українська школа потребує вдосконалення системи оцінки та контролю досягнень учнів.

Контролем можна назвати зворотний зв'язок між учнем і вчителем. З допомогою контролю вчитель отримує інформацію про ефективність навчання з даного предмету і наскільки глибоко освоєні знання учнями.

Розвиток самоконтролю в учнів і є відмінною особливістю від умов типового оцінювання. За допомогою самоконтролю учень може самостійно стежити за ступенем засвоєння навчального матеріалу, самостійно знаходити помилки і намічати способи їх розподілу.

Контроль містить у собі не тільки самоконтроль, але також його складовою частиною є «оцінювання», «оцінка», «відмітка».

З філософської точки зору, оцінка – це ставлення до соціального явища людської діяльності, поведінки, встановлення їх значущості, відповідності певним нормам і принципам моралі (схвалення, осуд, угода або критика).

Позначка передувє оцінці. «Позначка» – умовно-формальне, кількісне вираження оцінки навчальних досягнень учнів у цифрах, буквах.

Оцінка є обов'язковою частиною освітнього процесу, проте вона не називає вміння, які оцінені вчителем. Позначка – це кількісний показник, який виражає старання учня (Samoilenko, 2017, 84).

Оцінювання виконує такі функції: виховну, контрольну і навчальну. Всі ці функції розділені на дві групи: одна група орієнтована на учнів друга на вчителя. Стосовно до вчителя

оцінювання має реалізовувати функції: діагностичну, прогностичну.

Можна виділити такі функції оцінювання стосовно до учня: стимулюючу, орієнтуючу, регулюючу, що санкціонує, виховує, соціальну.

Якщо ж говорити про систему контролю, в ході якого здійснюється оцінювання, то слід додати ще навчальну та організуючу функції.

Основними функціями оцінювання є:

– *навчальна*: проведення оцінювання сприяє повторенню, вивченню, уточненню, поглибленню, систематизації та вдосконалення умінь і навичок;

– *діагностична і коректувальна*: передбачає з'ясування причин труднощів, які виникають в учня під час навчання, виявлення прогалин у знаннях і вміннях та внесення в діяльність учня і педагога коректив, спрямованих на усунення цих прогалин;

– *стимулююча*: проведення оцінювання стимулює бажання учнів поліпшити свої результати, розвиває почуття відповідальності, сприяє прагненню до змагання, формує позитивні мотиви навчання;

– *виховна*: оцінювання впливає на формування як окремих якостей, так і на особистість школяра в цілому. Оцінка формує наполегливість, чесність, самокритичність. Вона викликає почуття гордості за успіхи чи досади за погані результати своєї праці і служить поштовхом до самовиховання;

– *орієнтуюча*: показує на досягнення учнями певного результату (Vitkovskiy, Pynska, 2018, 31).

Процес оцінювання є дуже складний, так як впливає на формування особистості учня та досвід його навчальної діяльності. На сьогоднішній день освіта потребує розробки нової системи оцінювання, яка ставить цілі, планує і організовує власну діяльність.

Тому сучасна школа намагається зробити систему оцінювання більш змістовною, об'єктивною, диференційованою і гуманною. На думку вітчизняних вчених, це дозволить вчителю, по-перше, не завдавати шкоди емоційному здоров'ю учня і, по-друге, більш ефективно відстежувати знання, вміння і навички учнів.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що сучасна школа вимагає побудови нової системи оцінювання.

Заявлені для сучасної школи принципи і формати оцінювання повністю відповідають формам реалізації формувального підходу до оцінювання навчальних досягнень.

Формувальне оцінювання розуміється як процес пошуку та інтерпретації даних, які учні та їхні вчителі використовують для того, щоб вирішити, як далеко учні вже просунулися у своєму навчанні, куди їм необхідно просунути і як зробити це найкращим чином. Формувальне оцінювання – це обов'язковий елемент повноцінної системи оцінювання.

Формувальне оцінювання в сучасній школі може розглядатися як поточне, діагностичне. Але більш точна назва формуючого оцінювання – «оцінювання для навчання».

Формувальне оцінювання, або «навчання для навчання», з початку 2000 років стало переважачим напрямом у світовій освіті. Воно прийшло в освітню практику, як реакція на масову експлуатацію тестування в освітньому процесі.

Формувальне оцінювання – це оцінювання в ході навчання, де учень вміє: оцінити свої особистісні досягнення, однокласники побачити досягнення один одного, учні ставити індивідуальні цілі і прагнути до їх досягнення за індивідуальною траєкторією. Це оцінювання, коли аналізуються знання, уміння, ціннісні установки, комунікативні вміння (Vitkovskiy, Pynska, 2018, 34).

При формувальному оцінюванні оцінка досягнень орієнтована на конкретного учня, яка допомагає виявити прогалини в оволодінні учнем освітньої програми і заповнити їх з максимальною ефективністю.

Основна мета формувального оцінювання – покращувати якість навчання, мотивувати учня на подальше навчання, планування цілей і шляхів їх досягнення.

Основна риса формувального оцінювання на думку дослідників – застосування прийомів і методів, які призводять до поліпшення якості знань учнів.

Формувальне оцінювання встановлює зворотний зв'язок для вчителя та учня. Вчитель з допомогою зворотного зв'язку оцінює поточний стан навченості з предмету і визначає перспективи подальшого навчання.

Для проведення формувального оцінювання не важливо які форми, прийоми і методи ми

використовуємо, формувальним його робить не набір завдань, а мета проведення.

При організації формувального оцінювання необхідно враховувати щоб завдання відповідали пройденому матеріалу, використовувалися знайомі для учнів форми завдань, які дозволяють виявити можливі проблеми в учня.

За результатами формувального оцінювання можна спланувати певні дії, спрямовані на підвищення якості знань. Процес формувального оцінювання повинен бути безперервним у відповідності з безперервністю освітнього процесу. Формувальне оцінювання має відбуватися протягом всього освітнього процесу.

У ході формувального оцінювання оцінюються досягнення учнів у їх розвитку, а результати оцінювання порівнюються з попередніми результатами даного учня. Залежно від зміни результатів навчання учнів учитель змінює технології навчання.

З впровадженням Державного стандарту початкової освіти сучасна початкова школа знаходиться на позиціях різноманіття і варіативності, тому проблема оцінювання навчальних досягнень учнів стає ще більш актуальною.

В основі Концепції Нової української школи основним об'єктом системи оцінки виступають плановані результати освоєння учнями основної освітньої програми. У зв'язку з цим нова система оцінки повинна бути спрямована на забезпечення якості освіти, що передбачає залученість в оціночну діяльність педагога і учня, що відсутня в традиційній системі оцінювання (Konseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly).

Нова система оцінювання повинна:

- створити нормальні відносини учня з учителем, батьками;
- знизити тривожність дітей;
- підвищити навчальну мотивацію;
- відстежити динаміку шкільної успішності;
- розвивати у школярів уміння перевіряти і контролювати себе, критично оцінювати свою діяльність, встановлювати помилки і знаходити шляхи їх усунення;
- оцінка і відмітка повинні фіксувати досягнення учня.

Навчити учнів аналізувати результати навчальної діяльності складно. Важливо навчити учнів еталонам самооцінки, способів виявлення помилок та способів їх виправлення.

Міністерство освіти і науки підготувало для учнів 1-4 класів Свідоцтво досягнень учня. Свідоцтво досягнень містить два блоки. Перша частина – особисті досягнення – здійснюється двічі на рік. Періодичне оцінювання у жовтні та остаточне оцінювання у травні. Друга частина – предметні компетенції – здійснюється лише в травні в рамках остаточного оцінювання.

Для оцінювання учнів була запропонована чотирирівнева система: «має значний успіх», «показує значний прогрес», «досягає результатів за допомогою вчителя», «потребує уваги та допомоги».

Окрім зареєстрованих результатів навчання, включених до атестата та щодо яких проводиться оцінювання, вчитель може додати свої характеристики, про які він хоче повідомити батьків. Довідка також містить поле для детального коментаря вчителя, яке може бути спрямоване батькам учня для глибшого розуміння розвитку дитини.

Оптимальним інструментом оцінки динаміки освітніх досягнень учня служить портфоліо учня.

Портфоліо – це накопичення і оцінювання індивідуальних досягнень учня за певний період навчання. Портфоліо – це процес самооцінювання своїх досягнень. Портфоліо як одна з ефективних форм накопичувального оцінювання дозволяє формувати уміння вчитися, тобто ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність.

У портфоліо можуть включатися результати, досягнуті учнем не тільки в ході навчальної діяльності, але і в інших формах активності: творчої, соціальної, комунікативної, фізкультурно-оздоровчої, трудової діяльності, що протікає в рамках повсякденної шкільної практики, так і за її межами (Holub, 2005, 181).

Для всіх використовуваних методів оцінювання досягнень учнів мають бути розроблені об'єктивні критерії оцінювання.

Критеріальне оцінювання – це оцінювання за певними критеріями для досягнення успішності учнів. Критерії зазвичай розробляються вчителями, учнями і спільно. Учні повинні знати критерії оцінювання тих завдань, які їм належить виконати. Знаючи критерії, учні знають, що від них вимагається і ставлять перед собою мету, яку прагнуть досягти.

Критерії, розроблені учнями сприяють більш високих результатів навчальної діяльності, так як робота проходить більш ефективно і учні орієнтуються на свої можливості.

При виробленні критеріїв необхідно встановити які знання і вміння підлягають оцінюванню в даному завданні. Критеріальне оцінювання спирається на заздалегідь розроблену і пропонувану учневі систему критеріїв. Критеріальне оцінювання дає інформацію вчителю, учням, батькам про те, як йде процес навчання (забезпечує зворотний зв'язок); вчить ставити цілі; формує в учнів усвідомлене засвоєння досліджуваного; надає впевненість у собі, у своїх знаннях і уміннях; сприяє зниженню тривожності учня; формує позитивну мотивацію; підвищує якість знань і успішності учнів (Barannykov, 2003, 33).

Крім розглянутих нами підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів існують і інші способи оцінювання, які сприяють формуванню контрольної-оцінної самостійності учнів і підвищують якість успішності учнів.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в систему навчальної роботи повинні включатися різні методи і прийоми

контролю і оцінки знань, щоб забезпечити якість освіти.

Висновки. Формувальне оцінювання спрямоване на учня і працює для нього. Новий підхід до оцінювання усуває дефіцити традиційної системи і повністю змінює сформовану практику.

Формувальне оцінювання підвищує ефективність взаємодії вчителя і учнів: учитель, розуміючи особливості сприйняття школярів, застосовує нові технології і методики з метою досягнення навчального результату, розвитку навичок самооцінки, самовизначення та самоорганізації.

Використання формувального оцінювання дозволяє підвищувати мотивацію школярів і вчити їх виробляти власні стратегії отримання необхідних знань, тобто розвивати навички уміння вчитися самостійно.

Результатами застосування формувального оцінювання є забезпечення освоєння стандарту всіма учнями в найбільш комфортних для кожного умовах, максимальне наближення кожного учня до запланованого їм результату, формування оціночної самостійності учнів, формуванню адекватної самооцінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвілі Ш. А. Сутність оцінки і відмітки // Світ науки, культури, освіти № 2(5), 2007. С. 44–48.
2. Баранников А. В. Про систему оцінювання навчальних досягнень молодших школярів // Початкова школа. Плюс до і після. № 8. 2003. С. 32–40.
3. Вітковський А., Пинська М. Формувальне оцінювання: крок до навчальної самостійності // Учительська газета. Перше вересня. К., 2018. 132 с.
4. Голуб Р. Б. Портфоліо в системі педагогічної діагностики // Шкільні технології. 2005. № 1. С. 181–195.
5. Самойленко Т. Р. Оцінювання навчальних досягнень учнів у початковій школі: Досвід експериментального дослідження К. : Повіт. 2017. 132 с.
6. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228.doc>
7. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>

REFERENCES:

1. Amonashvili Sh. A. (2007) Sutnist otsinky i vidmitky. [The essence of assessment and marking]. The world of science, culture, education, no. № 2(5), pp. 44–48.
2. Barannykov A. V. (2003) Pro systemu otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen molodshykh shkolariv [About the system of evaluation of educational achievements of junior high school students]. Elementary School. Plus before and after, no. № 8, pp. 32–40.
3. Vitkovskiy A., Pynska M. (2018) Formuvalne otsiniuvannia: krok do navchalnoi samostiinosti [Formative assessment: a step towards educational independence]. Teacher's newspaper. First of September, 31 p.
4. Holub R. B. (2005) Portfolio v systemi pedahohichnoi diahnostryky [Portfolio in the system of pedagogical diagnostics]. School technologies, no. 1, pp. 181–195.

5. Samoilenko T. R.(2017) Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u pochatkovii shkoli: Dosvid eksperymentalnoho doslidzhennia [Assessment of educational achievements of students in primary school: Experience of an experimental study]. Kyiv : Posvit. 132 p.

6. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/de2/5e1/5a8de25e1504c877583228.doc>, accessed 18.10.2022.

7. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf> accessed 20.10.2022.